

Svenskar i beredskapstid

av Bo G Hall

TITEL:

Beredskapsfolket. Krigshot och vardag hos de inkallade 1939–1945

FÖRFATTARE:

Lars Ericson Wolke

FÖRLAG:

Carlssons

MYCKET HAR FORSKATS och skrivits om vårt lands situation de tunga beredskapsåren 1939–1945. Under historieprofessorn Stig Ekmans ledning medförde tidigt ett särskilt projekt ”Sverige under andra världskriget” (SUAV) en lång rad doktorsavhandlingar. Ytterligare ett ganska stort antal studier har därefter gjorts om denna epok. Inte minst har dessa på senare tid till behandling tagit upp olika moraliska spörsmål, kanske främst ifråga om politiken mot Hitlertyskland och hur undfallande och foglig vårt land eventuellt var gentemot Berlin. Den etablerade sanningen tycks dock ändå vara att samlingsregeringen hanterade en för Sverige utomordentligt besvärlig situation och skickligt lyckades manövrera så att kriget aldrig nådde vårt land. Denna bedömning har senast sammanfattats av en av SUAV-forskarna, Kent Zetterberg, i *Sverige och Hitler*; för övrigt nyligen positivt anmäld i en SvD-understreckare av akademiledamoten Ove Bring.

Den här recenserade boken är författad av en av våra förnämsta försvarsforskare, professor emeritus Lars Ericson Wolke och

behandlar ett hittills i stort sett försummat kapitel inom detta område. Den redovisar hur medborgarna, kanske främst de inom de olika vapenslagen sammanlagt ca två miljoner inkallade männen och deras anhöriga, upplevde sin på många sätt dramatiskt förändrade situation under beredskapsåren. På samma gång får läsaren dessutom en mer allmän bild av den i mycket ändrade vardag som då kännetecknade vårt land långt utanför den rent militära sektorn.

När jag gick Försvarshögskolans vårkurs (tio veckor plus två) för snart fyrtio år sedan blev en enastående och överraskande behållning hur genomorganiserat vårt lands totalförsvar faktiskt då var, till skillnad mot nu. Inte minst var detta fallet inom den civila sidan, t ex i fråga om krav på skyddsrum, utrymningsvägar från raserade hus, utseende av K-företag, omfattande planering och lagringshållning av strategiska och på annat sätt försörjningsviktiga varor; inte minst drivmedel och vissa tekoprodukter. Till bilden hörde också en alls inte obetydlig krigsplacering av icke-militär personal. Kort sagt var detta ett på det civila området mycket genom-

tänkt och på många sätt imponerande bygge, ibland har det rentav hävdats att vårt land sedan Karl XI:s dagar aldrig utgjort ett så försvarspräglat samhälle, efterhand utvecklat under åren sedan det andra världskriget.

Och mycket var givetvis baserat just på alla hårdvunna erfarenheter som erhållits under beredskapsåren. Vad dessa innebar för gemene man och kvinna, frivilliga eller inkallade – har på ett såväl förtjänstfullt som storartat sätt nu dokumenterats av Ericson Wolke. Arbetet med boken måste ha varit mycket omfattande, eftersom de källor han sökt efter och använt sig av har haft mycket skiftande karaktär och bakgrund; redan detta mycket imponerande.

Det rör sig om en tid då försvarsobligationer, mörkläggnung, långa vedstaplar och gasaggregat var nyckelföreteelser liksom ransoneringskort i olika kulörer. Inom det kulturella området utkom en rad viktiga böcker; inte minst skrivna av Eyvind Johnson och Vilhelm Moberg. I musikens värld lyssnade man, i stort sett avstängd från omvärldens influenser, på Ulla Billquists "Min soldat", Alice Babs "Swing it magistern" och Povel Ramels "Boogie woogie-vals". Det här är i mycket sådant som nu är på väg in i den stora glömskan vilket givetvis ökar värdet av en dokumentation av detta slag.

Mycket vill som bekant ha mer och trots att boken täcker förbluffande många områden, och går långt bortom vad som enbart avser de inkallade som nämns i dess undertitel, hade man bra gärna exempelvis velat se mer om allt arbete med planer på att evakuera barn från våra större orter. Likaså hade det varit värdefullt att få läsa om hur beredskapsåren tedde sig för vårt sjöfolk;

handelsflottans förluster uppgick till ca 2 000 personer. Allra svårast hade kanske de inte så få som tjänstgjorde ombord på svensk-ägda fartyg i trafik utanför Skagerakspärren. Dessa var alltså under långa tider avskurna från hemlandet samtidigt som tyskarnas minor och ubåtar tog en försvarlig och tung tull.

En imponerande källförteckning ingår givetvis – den upptar drygt tjugo sidor av verkets nästan fyrahundra. Vidare ingår en välmatad notapparat och ett fylligt personregister. Boken är dessutom bra illustrerad även om många av fotona tyvärr är för små för att läsaren ordentligt ska kunna tillgodogöra sig deras innehåll. Som sig bör har boken utrustats med en omfattande litteraturförteckning, i själva verket samtidigt en värdefull lista att botanisera i för den som vill skaffa sig en samlad överblick över svensk forskning om beredskapsåren. Dock saknar jag där "Ekot av kriget", f d departementsrådet på UD Axel Mobergs, häromåret presenterade systematiska och värdefulla genomgång av hur kriget speglades på nyhetssidorna i våra mest tongivande dagstidningar under åren 1938–1945.

Dessa marginella påpekanden hindrar emellertid inte på något vis att skriften mycket påtagligt och förnämligt, så att säga underifrån, fyller en viktig lucka. Här får man sålunda annars svårtillgängliga kunskaper om de påfrestningar som under beredskapsåren drabbade stora delar av Sveriges befolkning, både som individer och i grupp; i synnerhet de i uniform.

Recensenten är fil dr och f d kommerseråd. Han är ledamot av KKrVA.